

Budin Beylerbeyi Arslan Paşa (1565-1566)

Arslan Pasha, Beglerbeg of Buda (1565-1566)

*Ar. Gör. Yasemin Altaylı**

Özet

Yahyalılar Ailesine mensup olan Arslan Paşa, gençlik yıllarından itibaren babası Mehmed Paşa ile birlikte savaş meydanlarında yerini alır. Vertizo (1537) muharebesindeki başarısı nedeniyle büyük ün kazanır. Hatvan, İstolni Belgrad, Pojega, Semendire, Tuna Belgradı sancak beyliklerinde bulunur. Başarıları nedeniyle 1565 yılında Budin beylerbeyliğine yükseltilir.

Uç hayatını çok iyi tanıyan Arslan Paşa diplomatik alanda yaptığı yeniliklerle de kendisinden söz ettirir. Diplomatik yazışmalarda Lâtince yerine Macarca'yı kullanmaya başlar. Macarca onun döneminde diplomatik diller arasına girer. Sarayına önemli kâtip ve tercümanlar getirir. Ancak bunlardan Kâtip Süleyman ve Yahya Yazıcı, Osmanlı'ya ve Arslan Paşa'ya ihanet ederek pek çok önemli bilgiyi Macarlara gönderirler. Onların yazdıkları bu ihanet mektupları da, son derece önemli tarihi belgeler olmaları nedeniyle çalışmamıza dahil edilmiştir.

Arslan Paşa, Budin beylerbeyliği yaptığı dönem boyunca İstanbul ve Viyana'nın arasının iyi olmasına ve savaş yapılmamasına gayret eder. Bu nedenle özellikle hediye gönderimi işiyle meşgul olur. Ancak İstanbul'a gidecek hediyelerin ve verginin bir müddet gecikmesi ve sınırlardaki huzursuzluklar onu zor duruma düşürür. Arslan Paşa'nın barış yanlısı çabaları yeterli olmaz ve iki ülke ilişkileri bozulur, Osmanlılar sefer hazırlıklarına başlar. Tam da bu sırada Arslan Paşa kimseden müsaade almadan Palota kalesini kuşatır, ancak bu defa başarı sağlayamayarak Tata ve Vespem'in de elden çıkmasına neden olur. Bu nedenle Sokullu Mehmed Paşa'nın gayretleriyle 3 Ağustos 1566'da boynu vurulur.

Türk ve Macar kaynaklarını karşılaştırarak yaptığımız çalışmada, Arslan Paşa'nın idamının yalnızca Palota kuşatmasıyla ilgili olmadığı ve Paşanın arkasından çeşitli planlar yapıldığı görülmektedir. Biz, Arslan Paşa'nın ve kâtiplerinin yazdıkları mektupları çalışmamıza dahil ederek konuyla ilgili yeni bilgilere ulaştık ve idam kararının öncesindeki gelişmeleri göstermeye çalıştık.

* *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Hungaroloji Anabilim Dalı, Sıbbiye/Ankara; 0312 310 32 80/1692; e-mail: altayli@humanity.ankara.edu.tr*

Abstract

A member of the Yahyalılar Family, Arslan Pasha took his place on the battle field next to his father Mehmed Pasha from a very young age. He earned his fame after the success at the Vertizo (1537) battle. He had the flag officer post at Hatvan, Székesfehérvár, Pozsega, Szendrő, and Nándórfehérvár. Because of his successes he was promoted to the level of beglerbeg of Buda.

Arslan Pasha who knew a great deal about the life at border castles, was also famous for his reformations in the diplomatic life. In diplomatic communication, he started using Hungarian instead of Latin. Hungarian became one of the diplomatic languages in his period. He also had important translators and clerks brought to his palace. Unfortunately among these, Kâtip Süleyman and Yahya Yazıcı, betraying the Ottomans and Arslan Pasha, sent several important information to the Hungarians. The letters of betrayal that they have written have been included in our study because of their historical importance.

Arslan Pasha worked for the peace between Istanbul and Vienna during his work (beglerbeg) in Budin and tried to avoid war between the two. Therefore he also worked on sending presents. However the delays in the arrival of the presents and of the taxes to Istanbul and the unrest at the border put him in a difficult condition. Arslan Pasha's peace-oriented efforts were not enough and the relations between two countries got worse. The Ottomans started preparing for war. Just then, Arslan Pasha besieged the Palota castle without permission and failed, causing the loss of Tata and Vespem. Because of this failure, with the efforts of Sokullu Mehmed Pasha, he was beheaded at August 3, 1566.

In this study we prepared by comparing Turkish and Hungarian sources, it is shown that Arslan Pasha's execution was not only about the Palota seige but there were various plans behind it. We obtained new information by including Arslan Pasha's and his clerks' letters in our study and tried to show the developments before the death sentence.

Arslan Paşa, “Yahyalılar” yahut “Yahyalular” denilen Yahya Paşa Ailesine mensuptur. Arslan Paşa büyükbabası Yahya Paşa, amcaları Bâli ve Ahmed Paşa ve babası Mehmed Paşa gibi son derece önemli görevlerde bulunmuş ve Yahyalılar Ailesi'nin soyluluğunu ve kahramanlığını devam ettirmiştir.¹

¹ Ailenin atası olan Yahya Paşa Anadolu ve Rumeli beylikleriyle vezirliklerde bulunmuş, II. Bayezid'e damat olmuştur. Ayrıca kendisi Fatih'in hocaları arasındadır. Bâli, Mehmed ve Ahmed isminde üç oğlu vardır. En büyükleri olan Bâli Paşa Mohaç muharebesindeki çevirme hareketleriyle, Arslan Paşa'nın babası ortancaları Mehmed Paşa da Avusturyalılara karşı mücadeleleri, serhattaki başarısı ve Vertizo (Ezsék) muharebesiyle ün kazanmıştır. En küçük kardeş olan Ahmed Paşa ise İnebahtı sancak beyliğinde bulunmuştur. Hammer bundan başka dördüncü bir kardeşten bahsetmekteyse de ismini zikretmemiştir (İsmail Hami Danişmend, *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. II, Türkiye

Arslan Paşa'nın askeri kişiliğinin şekillenmesinde babası Mehmed Paşa'nın etkisi büyük olmuştur. 1527'den itibaren Macaristan'a yapılan hemen hemen tüm harekâtlarda yer alan Mehmed Paşa, oğlunu da yanında götürmüş ve daha gençlik yıllarında onun savaşın içinde yer alarak kendini geliştirmesini sağlamıştır. Hırvat-Sloven savaş meydanlarında bu şekilde yıllar geçmiştir.

Arslan Paşa, babası Mehmed Paşa'nın Avusturyalılara karşı kazandığı en büyük zafer olan "Vertizo" (Eszék) muharebesinde (1537) büyük ün kazanır. Başkomutan Katzianer'in² yönettiği bu seferde Arslan Paşa öylesine etkili olur ki Osmanlılar galibiyet haberini Sultana onun vasıtasıyla bildirirler.

Vertizo muharebesinden sonra Arslan Paşa babasıyla birlikte Sloven topraklarının fethiyle meşgul olur. 1540'a kadar Osmanlılar burada otuzdan fazla kaleyi ele geçirir. Bu dönemde Arslan Paşa ve Mehmed Paşa'nın harekâatlarıyla yine ön plana çıktıklarını görmekteyiz. Artık yapılan yazışmalarda da onlardan bahsedilmektedir. Örneğin 1540 yılında Sterzenkovics, Lukács Székely'e Mehmed Paşa'nın Osmanlı ordusunu yönettiğini ve oğlu Arslan Paşa ile birlikte Sloven kalelerini kuşatma altına aldığını bildirmektedir.³ Yine Thurzó, Viyana'ya kanaatine göre Mehmed Paşa'nın Belgrad'da, oğlu Arslan Paşa'nın ise Slovenya'daki Gara kalesinde olduğunu ve kalelerin fethine hazırlandıklarını bildirmiştir; Kristóf Megyőcsey 30 Mart 1540'ta şöyle yazar: "*Aiunt idem Turci, filium Mahmut begü, qui vocatur Orozlan beg ad Posgar advenisse (Türkler aynı şeyi, yani Arslan Bey'in ... Mehmed Bey'in Posgar'a ulaşmış olduğunu söylerler)*"⁴

Arslan Paşa, Hatvan, İstolni Belgrad (Székesfehérvár), Semendire (Szendrő) ve Pojega (Pozsega) sancak beyliklerinde bulunmuş; son olarak da

Yayınevi, İstanbul, 1948, s. 346). Ayrıca ailenin Budin üzerinde oldukça etkili olduğu da görülmektedir. Nitekim Bâli Paşa 1542 Şubat – 1543 Mayıs'ta II. Budin beylerbeyliği; Arslan Paşa'nın babası olan Mehmed Paşa da 1543 Mayıs – 1548 Ocak'ta III. Budin beylerbeyliği yapmıştır (Sándor Takáts, *Macaristan Türk Âleminde Çizgiler*, Çev.: Sadrettin Karatay, MEB, İstanbul, 1970, s. 431).

² János Katzianer, I. Ferdinand'ın komutanıdır. 1527 yılında Nagyszombat'ı, Nyitra'yı, Galgóc'u ve birçok kale ve şehri ele geçirir; 1529'da ise Osmanlılara karşı Viyana'yı savunurken büyük yararlılıklar gösterir. Bu başarıları nedeniyle Macar ordularının başkumandanlığına getirilir. Macarlara karşı takındığı tutum ve yaptıklarıyla onların nefretini kazanır. 1537 yılında Semendire (Szendrő) paşası tarafından 24 bin kişilik ordusu bozguna uğratan Katzianer, bu çarpışmadaki korkaklığı ve ihaneti yüzünden yargılanır. Viyana'ya götürülür ve burada zindana atılır. Ancak arkadaşlarının yardımıyla zindandan kaçmayı başarır ve dönemin güçlü Macar ailesi olan Zrínyilere sığınır. Ancak IV. Miklós Zrínyi, Ferdinand'ın isteği üzerine 1539 yılında Katzianer'i öldürür ve başını Viyana'ya gönderir (*Révai Nagy Lexikona*, c. XI, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1914, s. 362).

³ Viyana Devlet Arşivi, Turcica, 13 Mart 1540, Nova ex literic Sterzenkovics ad Lucam Székely, Aktaran: Sándor Takáts, *A Török Hódoltság Korából*, Genius Kiadás, Budapest, [tarihsiz], s. 62 (Bundan sonra *ATHK* şeklinde anılacaktır).

⁴ Viyana Devlet Arşivi, 10 Nisan 1540/ Hungarica, Aktaran: *ATHK*, s. 62.

Budin beylerbeyliği yapmıştır. Arslan Paşa'nın bulunduğu makamların kronolojisi ile ilgili farklı yorumlar mevcuttur. Kimi kaynaklar Paşa'nın Vertizo zaferinden hemen sonra Pojega, daha sonra İstolni Belgrad, ardından Semendire ve son olarak da Budin beylerbeyliğine atandığını bildirmektedir.⁵ Ancak Takáts, arşiv belgelerinin ışığında farklı bir sıralama yapar. Buna göre Arslan Paşa önce Hatvan, ardından İstolni Belgrad, sonra Pojega, Semendire ve Tuna Belgradı (Nándórfehérvár) sancak beyliklerinde bulunmuş; son olarak da Budin beylerbeyliğine getirilmiştir.⁶ Gökbilgin'de de durum Takáts'taki gibidir.⁷ Bu verilere göre Arslan Paşa 1550 yılında Hatvan sancak beyliğine getirilir. 1552 yılında Ali Paşa'nın başarılı seferine katılır. Eğri kuşatmasında oldukça etkili olur, ancak Arslan Paşa'nın başarılı harekâtlarına rağmen bu önemli Macar kalesi alınmaz. 1554 yılında İstolni Belgrad sancak beyliğine getirilir. Arslan Paşa'nın bu görevdeyken yaptığı Palota hücumu da oldukça ünlüdür. Ekim 1554'te bir gece yarısı Palota kalesine hücum etmiş ve 5 saatlik bir mücadeleden sonra Palota askerlerinin bütün atlarını kaleden alıp götürmüştür.⁸ Gévay, arşivlerdeki elçilik raporlarından ve Türk kaynaklarından (Ferdi, Sinan Çavuş, Lütü Paşa, Âli, Selânikî, Mehmed Efendi, Peçevî, Solakzâde, Kara Çelebizâde Aziz Efendi, Abdî, Kadri, Hacı Kalfa, Vecihî, Hasan Ağa, Defterdar Mehmed Paşa, Naima...) yararlanarak hazırladığı *A Budái Pasák (Budin Paşaları)* adlı eserinde Arslan Paşa'nın 1537 Vertizo muharebesinden sonra Pojega beyliğine, 1554'te İstolni Belgrad, daha sonra da Semendire beyliğine atandığını kaydetmektedir.⁹ Görüldüğü üzere farklılık Arslan Paşa'nın Pojega sancak beyliğine getirilişi konusunda ortaya çıkmakta ve Paşa'nın Hatvan sancak beyliğine getiriliş tarihine değinilmemektedir. Takáts, Arslan Paşa'nın öncelikle Hatvan sancak beyliğine getirildiğini söyler (1550) ve kanıt olarak da Paşa'nın 1550 yılında Miklós Salm'a yazdığı ve kendisini Hatvan kalesinin sancak beyi olarak tanıttığı mektubu gösterir.¹⁰

Macar mektupları Arslan Paşa'nın İstolni Belgrad sancak beyliğinden sonra bir müddet Peçuy'da (Pécs) kaldığını ve Peçuy beyliğine de getirilmiş olabileceğini söylemektedir. Mart 1558'de Csurgó'dan Kaniye komutanı Jakab Szele'ye şöyle bildirilir: “*Arslan Bey, Peçuy'dan Budin (Buda) Paşasına, çabuk olması ve Babolcsa inşasını bırakmaması için Methyr Ağa'yı göndermiştir. Paşa, Arslan Bey'e gerekli şeyleri yaparak hazır bir şekilde beklemesini bildirmiştir. Arslan Bey derhal 14 top getirtmiştir*”; ayrıca 1559 yılına ait Viyana Devlet Arşivi Turcica serisinde yer alan

⁵ Danişmend, s. 275, 346; Gévay, Antal, *A Budai Pasák*, Bécs, 1841, s. 11; *Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 253.

⁶ *ATHK*, s. 63, 64.

⁷ Tayyip, Gökbilgin, “*Türk İdaresinde Budin*”, Atatürk Konferansları, C. V, 1971-1972, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1975, s. 170.

⁸ Országos Levéltár (Ulusal Arşiv): Nádasdy levél., 17 Ekim 1554 tarihli mektup. Komutan János Mezőnyánszky'nin mektubu. Aktaran: *ATHK*, s. 64.

⁹ Gévay, s. 11.

¹⁰ Viyana Devlet Arşivi, Turcica, 21 Aralık 1550 tarihli mektup, Aktaran: *ATHK*, s. 63.

(regestum ohmniū damnorum a Turcis sub induciis illatorum (Ateşkeste Türklerin verdiği tüm zararların kaydı) 1559 resmi bir yazıda Arslan Paşa'nın Peçuy beyi olduğu şu şekilde belirtilir: “ *tempore Arzlanbeghy Quinqueecclesiensis¹¹ zandchiagi (Peçuy sancağının Arslan Bey zamanında..)*”¹²

Pojega sancak beyliğine geliş tarihi kesin olarak bilinmeyen Arslan Paşa, bu görevindeyken de Macar topraklarındaki hücumlarını sürdürür ve başarılarıyla adından sıkça söz ettirir. Paşa'nın ünü artık bu dönemde öylesine büyür ki 1559'da Toygun Paşa¹³ öldüğü zaman, artık paşalığa aday isimlerin en güçlüsüdür. Ancak Temeşvar paşası Güzelce Rüstem Paşa¹⁴ bu makama ondan önce oturur. Arslan Paşa'nın, babası Yahyapaşazade Mehmed Paşa'nın yirmi sene evvel bulunduğu makama gelmesi ise pek de uzun sürmez. Başarıları nedeniyle *19 Mayıs 1565'te Budin beylerbeyliğine yükseltilir.*¹⁵ Budin beylerbeyliğine getiriliş tarihi kimi kaynaklarda 1564¹⁶, kimi kaynaklarda 1564 yahut 1565¹⁷, kimilerinde ise yukarıda belirttiğimiz gibi 1565¹⁸ olarak gösterilmektedir. Macar Bilimler Akademisi tarafından yayınlanan ve Budin Paşalarının 1553-1589 yılları arasındaki yazışmalarının yer aldığı *A Budai Basák Magyar Nyelvű Levelezése (Budin Paşalarının Macarca Yazışmaları)*¹⁹ adlı eserde bu tarihin 1565 olduğunu

¹¹ Peçuy (Pécs) kentinin Lâtince adı Quinque ecclesiae yani Beş Kilise demektir (Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, C. I, Haz: Bekir Sıtkı Baykal, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999, s. XIX -Önsöz kısmında-).

¹² Aktaran: *ATHK*, s. 66.

¹³ Tuvgun Paşa adıyla da anılmaktadır. Şubat 1553'te Budin beylerbeyi oldu. Cesur ve gayretli bir kişi olarak tanınan Toygun Paşa 22 yahut 23 Şubat 1556'da Budin beylerbeyliğinden ayrıldı. 4 Kasım 1558'de tekrar aynı makama getirildi. Beylerbeylikten ayrıldıktan kısa bir müddet sonra 1559 yılında vefat etti.

¹⁴ 1551'de Semendire beyi, ardından da aynı yıl Temeşvar paşası oldu. 1559 yılından 1563'teki ölümüne kadar Budin paşalığı yapmıştır.

¹⁵ Gévay, s. 11.

¹⁶ *Türk Ansiklopedisi*, C. III, MEB, İstanbul, 1971, s. 399.

¹⁷ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. I, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Nisan 1996, s. 324.

¹⁸ Sándor, Takáts– Eckhart, Ferenc - Szekfű Gyula, *A Budai Basák Magyar Nyelvű Levelezése*, A Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1915 s. 14 (Bundan sonra B.B. şeklinde anılacaktır); Takáts, s.431; Gévay, s. 11.

¹⁹ Budin paşalarının 1553'ten 1589'a kadar yaptıkları yazışmaların yer aldığı bir eserdir. Sándor Takáts, Ferenc Eckhart ve Gyula Szekfű tarafından arşivlerden toplanan bu mektuplar 1915 yılında Macar Bilimler Akademisi tarafından *A Budai Basák Magyar Nyelvű Levelezése* adıyla yayınlanmıştır. Bugünkü Macarca'dan oldukça farklı olan 16. yüzyıl Macarca'sı ile yazılan bu mektuplar, eserde de bu orijinal halleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bu belgeler şimdiye kadar ülkemizde araştırılmamıştır. Oysa bu mektuplar Osmanlı tarihi açısından değerlendirilmesi gereken kaynaklardır. Sadece Sándor Takáts'ın *Rajzok A Török Világból* adlı eserinin Sadrettin Karatay tarafından *Macaristan Türk Aleminde Çizgiler* adıyla yapılan Türkçe tercümesinde mektuplardan birkaçının bir

görmekteyiz. Ayrıca bu eserde yer alan Arslan Paşa'dan önceki Budin beylerbeyi İskender Paşa'nın²⁰ son mektubuyla²¹ Arslan Paşa'nın ilk mektubunun²² 1565 tarihli olması da bu durumu güçlendirmektedir. Ancak Takáts'ın yayınladığı bir mektup Arslan Paşa'nın 1564'te kendisini Tuna Belgradı (Nándórfehérvár), Semendire (Szendrő) ve Budin paşası olarak tanıttığını göstermektedir. 23 Ağustos 1564 tarihli bu mektupta şöyle denmektedir: “*Arslan Beg praefectus sandsacati Nandorbensis et Seudróiensis nec non Budae locumtenens (Yalnız Budin’de değil, Tuna Belgradı ve Semendire’de de hüküm süren Arslan Bey...)*”²³

Tarihler arasındaki bu farklılığın sebeplerinden biri de Arslan Paşa'nın 1564 tarihinden itibaren Budin’de bulunması; Tuna Belgradı, Semendire ve Budin’deki işlerle meşgul olması olarak gösterilebilir. Zira Arslan Paşa, Zal Mahmut’un²⁴ Budin’den kaçmasından sonra, buranın işleriyle de bir müddet meşgul olmuştur. Takáts'ın yayınladığı mektupta her ne kadar Arslan Paşa kendisini Budin paşası olarak nitelese de; bu, İskender Paşa gelene kadar bu makama vekâletten başka bir şey değildir. Arslan Paşa resmen 1565’te Budin paşalığına atanmıştır.

Onun Budin beylerbeyliğine gelişini hazırlayan sebeplerden biri de 1564’te çıkan isyanı durdurmadaki gayretleridir. Budin’de ve Osmanlı uçlarında patlak veren bu isyanı bazı Osmanlı askerleri başlatır. İsyân sırasında Budin’deki Osmanlı muhafız askerlerinden bazıları Sultanın haznedarını öldürerek hazineyi yağmalarlar. Dönemin Budin paşası Zal Mahmut’u ölümle tehdit eden bu grup, paşayı Budin’den kaçırmayı başarır. Yerine Estergon beyi Hasan Paşa vekâlet ederken, işte Arslan Paşa bu dönemde isyancıları cezalandırmayı - ve belki de

iki cümleyle aktarıldığını görmekteyiz. Biz yüksek lisans tez çalışmamızda bu belgelerin 153’ünü inceleme fırsatı bulduk. Bu mektupların 45’i Viyana Saray ve Devlet Arşivi’nin Turcica serisinde; 34’ü Macar Ulusal Müzesi Kütüphanesi Elyazmaları ve Arşivi’nde; 6’sı İmparatorluk ve Kraliyet Saray ve Devlet Arşivi Hungarica serisinde; 3’ü Körmöczbánya Kraliyet Arşivi’nde, 8’i Ulusal Arşiv’de yer almaktadır. Bunların dışında farklı arşivlerden elde edilen parçaların nerelerden alındığı eserdeki mektupların giriş kısımlarında belirtilmiştir. Osmanlı tarihi açısından kaynak eser niteliğinde olan mühürlü ve resmi mektupların 16. yüzyıl Macarca’sı ile yayımlandığı bu eser bu bakımdan oldukça önemli bir kaynaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Yasemin Metin (Altaylı), *Budin Paşalarının Macarca Yazışmaları İlk Bölüm (1553-1578)*, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hicran Yusufoglu, s. 324. Ankara 2004.

²⁰Van Paşalığı da yapmış olan İskender Paşa'nın Ekim 1564'ten Mayıs 1565'e kadar Budin beylerbeyliği yapmış olması 19 Mayıs 1565 tarihini teyit etmektedir.

²¹ B.B., s. 12,13,14.

²² B.B., s. 14,15.

²³ *ATHK*, s. 70.

²⁴1563 yılında Budin paşası oldu. 1564 Haziran sonlarına doğru baş gösteren askerî isyan nedeniyle Budin’i bırakarak İstanbul’a dönmek zorunda kaldı. Bir müddet Anadolu beylerbeyliğinde bulundu. 1567 yılında vezirliğe yükseldi ve Sultan II. Selim’in kız kardeşiyle evlendi. 1577’de vefat etti.

kendini göstermeyi – hedefleyerek Estergon (Esztergom), Budin ve Peşte (Peste) birliklerini kendi buyruğu altında toplama ve dizginleme yoluna gider. Onların üstünde de oldukça etkili olur. İşte bu dönemde Arslan Paşa kısa bir müddet Budin'deki işlerle meşgul olmuştur.

Bu isyanı bastırması ve şimdiye kadar göstermiş olduğu yararlıklar Arslan Paşa'nın şöhretini iyice artırır ve onu Budin beylerbeyliğine yükseltir. Arslan Paşa'nın cesur yapısı artık herkes tarafından bilinmektedir. Macar tarihçilerinin kendisinden pek çok kez bahsettiklerini görmekteyiz. Arslan Paşa, şahsiyeti olumsuz olarak değiştirilerek Miklós Zrínyi'nin yazdığı ünlü Macar destanı *Szigeti Veszedelem*'e²⁵ de konu olmuştur. Destanda kendisinden şu şekilde bahsedilir:

“Sarhoştı Aslan afyondan ve şaraptan,
Bu (durum), zarar ve utanç getirdi komutanlığına,
Kurt Ağa'yı kaybetti, kendisini ise,
Hastalıklı bir şekilde zor kurtardı.

Kuşatmada 200 de adamını kaybetti,
Çünkü dumanlı kafayla bakıyordu yıkık burca...”²⁶

Arslan Paşa'yı çok iyi tanıyan Avusturya elçisi Busbeq de onun hakkında şöyle demektedir:

“Macar topraklarında Arslan Paşa'nın ünü büyüktür. Hiç kimse okunu ondan daba uzağa atamazdı; hiç kimsenin kılıcı onunki kadar keskin değildi ve hiç kimse düşmanı onun gibi dehşete düşürmedi.”²⁷

Yine ünlü Macar tarihçisi Istvánffy de 1552 yılındaki Eğri (Eger) muhasarasında en büyük kahramanın ve Segedin'deki (Szeged) düelloda bütün düşmanları yenen yiğidin Arslan Paşa olduğunu kaydeder.²⁸ Ancak Istvánffy, Arslan Paşa'nın afyon kullanmaktan ve içki içmekten dolayı doğru düşünemediğini de belirtir:

“...Arslan Paşa her gün çektiği afyondan ve (içtiği) pálinkadan²⁹ dolayı doğru düşünemeyerek bir hata yaptı ve Sultan gelmeden önce savaşı başlattı...”³⁰

²⁵ Zigetvar kuşatmasının anlatıldığı Macar destanıdır. Şair Miklós Zrínyi'nin yazdığı bu destan, şairin büyük büyükbabası kale komutanı Kont Miklós Zrínyi'nin 1566'da Kanunî'ye karşı yaptığı savunmayı anlatmaktadır.

²⁶ László Szörényi, *Zrínyi Miklós Szigeti Veszedelem Hőskötemény*, II (26- 27), Ikon, Budapest, 1993, s. 39.

²⁷ *ATHK*, s. 60.

²⁸ Gökbilgin, s. 170.

²⁹ Macarlara özgü kuvvetli bir meyve rakısı.

³⁰ Miklós Istvánffy, *A Magyarok Történetéből*, Fordította (Çev.): László Juhász, Magyar Helikon, 1962, XXII. Kitaptan, s. 314.

Arslan Paşa'nın son derece laubali, korkusuz ve cüretkar olduğu ve akli dengesi yerinde olmayan kimselerin bile yapmadığı hareketleri yaptığı da söylenir.³¹ Kendisine “mecnun” ve “divane” sıfatlarının yakıştırıldığı bu delidolu kahramanın bir takım çılgınlıklarını ve bunların Kanunî'ye arz edilmesini Danişmend şu şekilde aktarmaktadır:

(Arslan Paşa) Bir gün gördüğü bir Hıristiyan ırgatı “kardeşlik” ittihaz edip dalalette kalmasına tahammül edemeyerek hemen oracıkta ihtida edip sünnet ettirmiş; derhal düğün dernek yaptırmış ve Tablhane çaldırarak herifi o haliyle halkın içinde oynatmış olduğu rivayet edilir. Bunun bu halleri Kanunî'ye aksettikçe:

-Hükkanumuzun cümlesi ukala, içlerinde böyle bir budala dahi olsun ! dediği hakkında da bir rivayet vardır. Tabii bir hükümdar için böyle bir söz söyleyebilmek en büyük bahtiyarlıktır.³²

Uç hayatını çok iyi tanıyan ve gençlik yıllarından itibaren savaşlarda yerini alan Arslan Paşa, diplomatik alanda yaptığı yeniliklerle de kendisinden söz ettirir. Diplomatik yazışmalarda Lâtinçe yerine Macarca'yı kullanmaya başlar. Zira bilindiği üzere o dönem Macaristan'da resmi dil Lâtinçe'dir ve halk resmi yazışmalarda gereken evrakı “notarius” denilen adli kâtiplere yazdırmaktadır. Ancak Arslan Paşa'dan sonra kısa zamanda resmi işlerde ve haberleşmede - özellikle mahkeme ve vergi işlerinde- Macarca kullanımı hızlanır. Resmi alanda bu kadar hızlı yayılan Macarca sayesinde Macarca bilen kamu görevlisi ihtiyacı da artar. Bu topraklara artık Macarca bilen tahsildarlar, kadılar, kâtipler ve tercümanlar gereklidir ve kısa zamanda bu ihtiyaçlar karşılanır. Macarca Arslan Paşa'nın etkisiyle onun döneminde diplomatik diller arasına girer.

Arslan Paşa'nın Macar dili kullanımını teşvikine örnek olarak 26 Ekim 1565 tarihinde Maximilien'e gönderdiği mektubunu gösterebiliriz:

... Ayrıca zatalinizden, bana mektup yazılacağı vakit Macarca yazılmasını rica ederim. Çünkü kâtip yazısını bilenlerin sayısı çok azdır ve bazen mektuplarınızı güçlükle tercüme ettirebiliyorum. Zatalinizden bu konulara cevap bekliyorum. Tanrı zatalinize uzun ömürler versin. 26 Ekim 1565'te Peşte'den gönderilmiştir.³³

Arslan Paşa, çok önemli Macar kâtip ve tercümanları Sarayı'na getirterek Macar dili kullanımını konusundaki kararlılığını ve ciddiyetini de gösterir. Bu kâtiplerin başında Hidayet Ağa, Kâtip Süleyman (diğer adıyla Antal György/Görög) ve Yahya (János) Yazıcı gelmektedir. Ancak Paşa getirdiği bu kâtiplerden Süleyman'ın ve Yahya Yazıcı'nın kendisine ihanet edeceğini henüz bilmemektedir.

³¹ *Sicill-i Osmanî*, s. 324; *Türk Ansiklopedisi*, C. III, s. 399; Danişmend, s. 346; Gökbilgin, s. 170.

³² Danişmend, s. 346

³³ B.B. s. 17

Kâtip Süleyman ve Yahya Yazıcı Osmanlı tarihinde tanınmayan casuslardır. Biz bu makalede bu iki casusun Osmanlı'ya nasıl darbe vurduğunu ve belki de Arslan Paşa'nın idamına bir ölçüde etki etmiş olabileceklerini de göstermeye çalışacağız. Kâtip Süleyman ve Yahya Yazıcı'nın Macarlara göndermiş oldukları birkaç mektubu bu konuda kanıt olarak sunmak istiyoruz.

Kâtip Süleyman'ın 3 Ekim 1565'te Komaran (Komárom) komutanı János Pethő'ye gönderdiği mektup şöyledir:

Zatâlinize hürmetlerimi sunar mektubunuzun ve kral hazretlerinin elçilerinin burada olduklarını bildiririm, zatâliniz beyefendinin mektubunun yanı sıra ben Akçavuş (Akacyws) Bey'in kurtulması (serbest bırakılması) için de büyük çaba sarf ettim. Bu nedenle bizim tarafımızda da aynı şekilde barış karşıtı çarpıştıkları haberi vardır.

Zatâliniz, Mátyás Belay beyefendiden bir haber gönderiniz. Zatâliniz onun sözüne itimat ediniz (edersiniz). Ben tamamıyla Hıristiyanların iyiliğini istemekteyim (Hıristiyanların iyiliği için çalışmaktayım). 3 Ekim 1565, Peşte.

Arslan Paşa'nın kâtibi

Kâtip Süleyman, diğer adıyla György (mektupta: Görög) Antal³⁴

Yahya Yazıcı 27 Ekim 1565'te yine Komaran komutanı János Pethő'ye şunları yazar:

Zatâlinize sonsuz hürmetlerimi sunarım. Hıristiyan bir genç olduğumu bilgilerinize sunmak isterim. Çocukluk dönemimde babamla birlikte esir düştüm, babam esirlikten kurtuldu, beni Türk yaptılar. İstolni Belgrad'daki (Székesfehérvár) Mahmud Bey'in kölesi oldum. Bundan sonra beni Türk okuluna verdiler. Burada okudum. Şu anda Arslan Paşa'ya hizmet ediyorum. Kral hazretlerinden buraya mektup geldiğinde ben paşaya bunların Türkçe'sini yazarım. Muhterem beyefendi, ben burada Türkler arasındaki meseleler (yahut işler) ve her türlü ihanet konusunda çok fazla bilgiye sahibim. İmparatorun durumu, vezirlerin ve beylerin durumu hakkında size derhal bildirebileceğim gizli hiçbir haber gelmedi. Ben tıpkı kendi iyiliğim gibi zavallı Hıristiyanların iyiliğini isterim. Bu konuda daha fazla yazmaya cesaret edemem; muhterem beyefendi size meselemi bildirmeye korkarım, bu nedenle Mátyás Belay beyefendiden zatâlinize birkaç haber gönderdim. Zatâliniz ona güveniniz ve bana gizlice cevap gönderiniz. Tanrı zatâlinize uzun ömürler versin. 27 Ekim 1565'te Peşte'den gönderilmiştir.

Yahya Yazıcı

Macarca János, zatâlinizin sadık bendesi

Ben ister burada paşayla olayım, ister Fehérvár'da sizler sadece güvenilir bir adam temin ediniz, böylece ben sizleri her zaman yeni haberlerle bilgilendirebilirim, kral hazretlerine sadakatle hizmet etmek isterim.³⁵

³⁴ B.B. s. 15

³⁵ B.B. s. 17,18.

Yukarıdaki mektuplar kâtiplerin kendilerinin yazıp gönderdiği şahsi mektuplardır. Bunların dışında Kâtip Süleyman'ın, Arslan Paşa'nın mektubunun sonuna eklediği bir dipnot vardır ki kesin olmamakla birlikte gizli bir mesaj verdiği konusunda şüphe uyandırmaktadır. 8 Kasım 1565'te Arslan Paşa'nın yine Komaran komutanı János Pethő'ye gönderdiği mektuba Kâtip Süleyman şu şekilde bir not eklemiştir; bunun Arslan Paşa'nın bilgisi dahilinde mi yoksa habersiz mi gönderildiği konusu açık değildir:

Ben yüce imparatorun Budin'deki temsilcisi, Tuna'dan Drava'ya kadar uzanan sancakların başındaki Arslan Paşa'yım.

Zatâlinize selamlarımı sunarım. Zatâlinizden kral hazretlerine adamlarımızı göndereceğimizi yazdığımız vakit, adamlarımızı hazretlerine götürmenizi, adamlarımızı geciktirmemenizi rica ediyorum. Zatâliniz de adamlarınızı bize gönderdiğiniz vakit biz de zatâlinizin adamlarınızı geciktirmeyiz. Tanrı zatâlinize uzun ömürler versin. 8 Kasım 1565'te Peşte'den gönderilmiştir.

Ben yüce paşanın Macar kâtibi Süleyman. Zatâlinizden bana size daha iyi hizmet etmem için (kullanacağım) kırmızı balmumu göndermenizi rica ediyorum.³⁶

Yine 1 Nisan 1566'da Yahya Yazıcı, János Pethő'ye yazdığı şahsi mektubunda şunları söyler ve Kanuni'nin seferi ve gideceği güzergahlar hakkında oldukça detaylı bilgiler verir:

Zatâliniz güvenilir ve merhametli beyefendiye sonsuz hürmetlerimi sunarım. Biçare Hıristiyanların iyiliğini isteyen biri olduğumu zatâlinize bildirmiştim. Zatâliniz belki duymuşsunuzdur bu günlerde paşa, beyleri bir araya topladı ve yağma yapmak (? - yahut esir kız almak-) istedi ve bu hususta zatâlinizin paşaya mektup göndermesine çalışırım, ve György Hosszútothy (Gorg Hozzú toty) adına zatâliniz salusconductus istediniz ve paşa birkaç yıllık verginin getirileceğine inandı, çünkü böyle eli boş geldiğinizi bilseydi kesinlikle yağma yapardı, ama zatâliniz hazine göndermemekle iyi yaptınız; çünkü boşa giderdi. Zatâlinize imparatorun iyi bir adamının geçen cuma Bab-ı Âlî'den paşaya geldiğini acilen bildiririm. Hareketin üç hafta (sonra) olacağını söyler, bu ayın 10. gününde imparatorun çadırı dikilecek ve (bayrak) çekilecek, 15. günde kendisi de yola çıkacaktır. Büyük paşa bizim paşamıza deniz ötesindeki imparatorun katırlarının ve develerinin olduğunu yazmıştır (?). Her yere İstanbul'dan getirilen haberler gitmiştir. Cephanelikteki silahlar civardaki halka dağıtılmıştır ve Rumeli (vrumely) beylerbeyi de 42 bin sipahi ile Üsküp (Jszkopy) adlı şehre gitmiştir. Deniz ötesindeki imparator, paşaya elindeki tüm kuvvetleriyle birlikte gelmesini emretmiştir. (Paşanın kuvveti olarak gelmesi emredilen) Bu paşalar Anadolu, Karaman, Van, Karahamid (karahemyd), ve Erzurum (erzrwm) paşalarıdır. Zatâlinize imparatorun çıktığını haber veriyorum. Ben zatâlinize ortalıkta konuşulan haberleri değil, imparatorun buraya bizim paşamıza yazdığı haberleri yazıyorum.

³⁶ B.B. s. 19

Ayrıca geçen cumartesi günü Bab-ı Âlî'den bir yeniçeri bölükbaşısı gelmiş ve şu haberleri vermiştir: 62 top ve 12 bin gülle sandallarla Karadeniz'den Tuna'ya, oradan da Budin'e getirilecektir ve imparator üç orduyla gelecektir, bunlardan ilki kendisinin ordusu, ikincisi oğlu Sultan Selim'in, üçüncüsü ise Sultan Selim'in oğlu Sultan Murad'inkidir, ancak paşa İstolni Belgrad beyine söylerken duydum imparator, Sultan Selim'e hiddetlenmiştir, Selim babasının kendisini öldürmesinden korkar ve deniz yoluyla gelmek istemez. Eğer Selim babasıyla birlikte gelmezse babasının başka velihtir olmadığından tahtı boş bırakır, çünkü oğlundan korkar. Bu nedenle zatalinizin buraya elçi göndermemiş olması daha iyi olmuştur... Denizde Ali Portuk (Aly Porthwk)³⁷ adlı biri bulunmaktadır, imparator onu çağırılmış ve yanına almıştır, bunun imparatorun mülkünde sancak almışlığı kale kuşatmışlığı yoktur. Malta'da öldürülen El-Korkud (El Korkwdch) bundan daha iyiydi. Geçen cuma günü kralın oğlundan da ordunun durumuyla ilgili bir mektup gelmiştir. Zatalinize paşanın Bab-ı Âlî'de Kazy Ağa adlı bir görevlisinin olduğunu bildirmek isterim. Paşa her saat ondan gelecek kesin haberleri bekler ve (gelince) onu da size bildiririm. Barış sağlanırsa iyidir, eğer sağlanmazsa paşanın ne tarafa harekete geçeceğini bildiririm. Zatalinize yine de zararı üstlenmeyeceğiniz bazı meseleleri yazacağım. Ayrıca Solnok'taki (Szolnok) Potur Hasan (Hazon), Macar karargâhını vurmak ve Eğri (Eger) kalesini yakmak için imparatorun yanına beş adam istemiştir. Bu nedenle Seged (Szeged- mektupta: zeged), Hatvan (mektupta: hatwan), Nógrád (mektupta: nowegrad), Seçen (Szechény yahut Szécsény, mektupta: zecheny) ve Fülele (mektupta: fylek) beyleri yanına verilmiştir. Zataliniz bana başka hiçbir şey yazmayın ve hiçbir haber göndermeyin. Zatalinize karşı hizmetimin yararlı olup olmayacağını bilmiyorum. Ayrıca sabah sandaldan yazılır. O zaman Keyvan Çavuş'a János Pethő benden gemiyi ve halkı geri istedi der. (Potur Hasan Bey), imparatorun ilk kale işgalinin Zigetvar, ikincisinin Komaran (Komárom) olacağını bilmez. Daha fazla sandal alınmak istenmektedir. Şu anda zatalinize başka bir haber yazamıyorum; ancak önümüzdeki günlerde Bab-ı Âlî'den bazı haberler gelecektir. Bunları zatalinize bildireceğim. Tanrı zatalinize uzun ömürler versin. 1 Nisan 1566'da Peşte'den gönderilmiştir.

Yahya (Jahya)³⁸

Özellikle bu son mektup tarihimiz açısından çok önemli bir kaynaktır. Görüldüğü üzere İstanbul ve Budin arasındaki haberleşme trafiği ve gelen gizli haberler hakkında Macarlara geniş bilgiler verilmiştir. Ancak burada bir hususu özellikle vurgulamak gerekir: Mektupta Kanunî Sultan Süleyman'ın 1566 yılında yapmaya hazırlandığı bu seferin ilk durağının Zigetvar (Szigetvár), ikincisinin Komaran olacağı bildirilmiştir. Bu da şimdiye kadar yapılan tarihi bir yanlışlığı açıkça göstermektedir. Pek çok kaynak, Kanunî'nin Zigetvar'a Siklós'ta yapılan

³⁷ Ali Portuk yahut Ali Kurt şeklinde karşımıza çıkan bu bey Zigetvar kuşatmasına toplardan sorumlu bey olarak katılmıştır.

³⁸ B.B. s. 20, 21

bir çarpışmada Tırhala sancak beyi ile oğlunun öldürülmesinden sonra intikam almak üzere yöneldiğini, esas hedefin Eğri (Eger) olduğunu söylemektedir.³⁹ Oysa bu önemli mektuptan anlaşılacağı üzere daha sefer başlamadan çok önce gidilecek yerler hesaplanmıştı ve buna göre ilk hedef Zigetvar'dır.

Bir başka önemli husus da ikinci hedefin Komaran olmasıdır. Macarların bir kısmı İmparator Maximilien'i, Zigetvar kale kuşatmasında Macar kale komutanı Miklós Zrínyi'ye yardım etmemesinden ötürü korkaklıkla suçlamışlardı; hatta bu konu ünlü Macar destanı *Szigeti Veszedelem'e* dahi konu olmuştur. Maximilien güçlü bir ordusu olmasına karşın Komaran'da beklemişti. Yardım etse Zigetvar kalesi belki de Macarların elinden çıkmayacaktı diye düşünülüyordu.⁴⁰ Ancak bizce imparatorun Komaran'da ordusuyla beklemesi onun korkaklığını değil, kurnazlığını göstermektedir. Zira kâtip Yahya Yazıcı, János Pethő'ye ilk hedefin Zigetvar ikincisinin ise Komaran olacağını çok önceden yazmıştı ve Maximilien de bu nedenle Komaran'da ordusuyla bekliyordu. Kanaatimize göre Maximilien, Osmanlı gücünün Zigetvar'da bir miktar kırılmasını istemiş ve Komaran'da Osmanlı'nın bu zayıflayan gücü ile çarpışmayı hedeflemişti. Ancak Kanuni'nin Zigetvar'da ölmesi durumu tamamen değiştirdi.

Mektupta yer alan bir ifade de oldukça ilgi çekicidir. Buna göre Sultan Selim ile Kanuni'nin arası açılmıştır. Kanuni'nin Zigetvar'da öldüğü düşünüldüğünde mektupta geçen bu ifadenin kuşku yaratıcı olduğunu söylemek pek de yanlış olmaz. Mektupta geçen konuyla ilgili ilgi çekici sözler şunlardır:

İmparator üç orduyla gelecektir, bunlardan ilki kendisinin, ikincisi oğlu Sultan Selim'in, üçüncüsü ise Sultan Selim'in oğlu Sultan Murad'inkidir; ancak paşa İstolni Belgrad beyine söylerken duydum imparator, Sultan Selim'e hiddetlenmiştir, Selim babasının kendisini öldürmesinden korkar ve deniz yoluyla gelmek istemez. Eğer Selim babasıyla birlikte gelmezse babasının başka veliahdı olmadığından tahtı boş bırakır, çünkü oğlundan korkar.⁴¹

Görüldüğü üzere Arslan Paşa'nın bu iki kâtipi verdikleri bilgilerle Macarlara oldukça yardımcı olmuşlardır. Kâtiplerin millet, din ve isimlerini değiştirmiş gibi görünmelerine rağmen aslında millet, din ve isimlerini

³⁹ Peçevî, s. 396-397, Yaşar Yücel- M. Mehdi İlhan *Sultan Süleyman The Grand Turk*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, s. 123; *Türk Ansiklopedisi*, c. XXIX, MEB, Ankara, 1980, s. 11, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.II, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983, s. 412.

⁴⁰ Ágnes Várkonyi, *Magyarország Története (1526-1686)*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987, s. 276-277; Bálint Hóman- Gyula Szekfű, *Magyar Történet*, C. III, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1935, s.326-327; Ignác Acsády, *A Magyar Nemzet Története*, Haz.: Sándor Szilágyi, C.V, Az Athenaeum Irodalmi és Részvénytársulat, Budapest, 1897, s. 372, 378.

⁴¹ B.B. s. 21

unutmadıkları ve Osmanlı için kimi zaman ne kadar tehlikeli olabilecekleri açık bir şekilde görülmektedir.

Arslan Paşa, Budin beylerbeyliği yaptığı dönem boyunca İstanbul ile Viyana'nın arasının iyi olmasına ve savaş yapılmamasına gayret etmişti. Bu nedenle özellikle hediye gönderimi işi ile meşgul oldu. Ancak İstanbul'a gidecek hediyelerin ve verginin bir müddet sonra gecikmesi onu oldukça zor duruma düşürdü. Defalarca Harp Konseyi üyelerinden ve imparatorun İstanbul'a hediyelerin zamanında gönderilmesini rica etti, ancak son zamanlar bu isteği pek dikkate alınmadı ve bu da onun idamında etkili bir faktör oldu. Zira İstanbul'a hediye adı altında vergi ve para gelmemesi büyük vezirleri kızdırıyordu.

Arslan Paşa'nın iki ülke ilişkilerinin dostane bir şekilde sürmesi için gösterdiği çabalar yeterli olmadı ve iki ülke ilişkileri bozuldu. Nihayet sefer hazırlıkları bitirilerek ordu yola çıkarıldı. Tam da bu sırada Arslan Paşa Palota'yı kuşatarak savaşı başlattı. Ancak kaynaklarımıza göre Arslan Paşa, Palota kalesini kimseden müsaade almadan başına buyruk şekilde kuşattığından Tata ve Vespem (Veszprém) kalelerinin düşman eline geçmesine neden oldu. Bu nedenle *3 Ağustos 1566'da⁴² Otağ-ı Hümayun önünde boynu vuruldu.*

Arslan Paşa'nın idamından önce yazdığı birkaç mektup onun ölümünün ardındaki bazı gerçekleri ve uygulanan bu idam kararının yalnızca Palota kalesine bağlanamayacağını göstermektedir. 20 Ekim 1565'te Arslan Paşa İmparator Maximilien'e şunları yazar:

Zatıalınız benim bütün gayretimle barış için çalıştığıma emin olunuz. O kadar çok çalıştım ki bunun yüzünden Temeşvar (Temesvár) paşasıyla, Kral János'un oğluyla ve birkaç beyle ters düştüm. Çünkü onlar Yüce İmparatora, zatıalınız hakkında sizin Yüce İmparatorla barışı temin etmeyeceğinizi yazdılar. Ben de onların yazdıklarına karşılık barışın sağlanacağını yazdım.⁴³

Arslan Paşa'nın bu düşünceleri boşa çıkacak ve barış temin edilmeyecekti; ancak o yine de barışın teminine çalıştı ve bu uğurda arkasından yapılanları yazmaya devam etti. 26 Ekim 1565'te İmparator Maxilimilien'e yeniden yazdı:

... Lâkin size karşı olan bu iyi niyetimden ötürü Temeşvar paşası, Kral János'un oğluyla ters düşmüş bulunmaktayım. Onlar bunu Yüce İmparatora da ilemişlerdir. Zatıalınız onların ihanetlerinin boşa çıkacağına emin olunuz. Ben Tanrı'ya inanırım. Bu nedenle zatıalınız muhterem beyefendiden Bab-ı Âli'ye bir adam göndermenizi rica ediyorum...⁴⁴

Arslan Paşa düştüğü durumun güçlüğüne farkındaydı, ancak yine de barışın teminine çalıştı. Hayatı buna bağlı olduğundan Sultana verilen sözler

⁴² Gévay, s. 11.

⁴³ B.B. s. 16

⁴⁴ B.B. s. 17

tutulmalıydı, bunu temin edecek kişi de Budin beylerbeyi yani kendisi idi. Ancak verilen vaatler gerçekleştirilmedi, hediyeler gelmedi ve barış sağlanmadı. Birçok kişinin bu makamda olmak istediği Budin beylerbeyliği için Arslan Paşa artık kâfi değildi. Arslan Paşa'nın sözlerinden, Bab-ı Âlî'de onun bu makam için yeterli olmadığını anlatıldığını ve hatta ifadesine göre kendisine iftiralar atıldığını öğrenmekteyiz. Paşa, 1 Nisan 1566'da János Pethő'ye şunları yazdı:

Ben Alman imparatorunun adamı değilim. Kral János'un oğlu, Temeşvar paşası ve Solnok (Szolnok) beyi benim hakkımda Alman imparatorundan bana büyük bir hazine hediye edildiğini uydurdular. ... Tanrı saygınlığıma karşı yapılan bu işi görür.⁴⁵

Bu olayların üstüne Arslan Paşa'nın, Kanunî'nin güvenini sağlamak ve yeniden gözüne girmek için Palota kalesini almak istemesi, Paşa'nın idamını hazırlayan son damla oldu. Ünlü Macar tarihçisi Istvánffy, Arslan Paşa'nın başarısız Palota kuşatması hakkında şunları kaydetmiştir:

Arslan Paşa her gün çektiği afyondan ve (içtiği) pálinkadan dolayı doğru düşünemeyerek bir hata yaptı ve Sultan gelmeden önce savaşı başlattı, bu hareketiyle Sultan'ın lütfuna erişeceğini sandı. Budin cephaneliğinden topları çektikten ve köylerdeki çekim hayvanlarının gülleleri ve barutları taşımaları için buralara emir gönderdikten sonra İstolni Belgrad'da (Székesfehérvár) toplanılmasını buyurdu, Palota'yı kuşatarak almaya karar vermişti...

Arslan 8 bin yahut 10 bin Türk, 4 büyük ve aynı şekilde küçük akrep topuyla ilerleyerek, palankalar dikerek, topları çekerek kapının sağına düşen burcu -László Móre inşa ettiği için bu burca Móre burcu denmiştir- çok sayıdaki büyük güllerle dövmeye başladı. Ancak duvarların sağlam olduğunu ve kısa zamanda yıkılmayacağını anlayınca topları kalenin doğu tarafına çekti ve burada topları korumak için hendekler kazdı, kale duvarlarını kilise tarafından dövdü, duvarda geniş bir bölüm çöktü, çukurları molozlarla ve taş parçalarıyla doldurdu. Arslan içeri girebileceğini düşündü. Askerlerine emir vermeden önce İstolni Belgrad'ta zincirlere bağlanarak zindanda tutulan Péter Pap'ı ve bir başka Péter'i, Litterátus'u ve Thuri'nin askerlerini yanına getirtti ve onlara bu yıkılmış duvarın molozlarının üzerinden geçerek içeri girip büyük bir güçle kaleyi almanın mümkün olup olmadığını ve içeriğinin düz bir alan mı yoksa engebeli mi olduğunu sordu. Onlarsa isteyerek ya da istemeyerek şapelin altında 10-12 ayak⁴⁶ derinliğinde askerlerin kaleye girebilecekleri tonozlu bir mahzenin olduğunu söylediler.

Thuri kalenin ve kendisinin selameti için askerlerini yüreklendirmeye çalışırken, Arslan da durmadan top atışlarına devam ediyordu. ... Çatışmalar sırasında Arslan, Budin'den beraberinde getirdiği iki topçu ustasını kaybetti; ikisine de gülle isabet etmişti. Onları beyaz kefene sardırarak orada gömdürttü.

⁴⁵B.B. s.19

⁴⁶ Eskiden kullanılan 30,5 cm. uzunluğundaki ölçü birimi, kadem.

Böylece faydasız kuşatmanın üzerinden 10 gün geçti. (Arslan) Tata'daki atlı beşlilerin komutanı olan ve Bakony ve Vértes ormanlarında Győr ve Pápa'ya giden en kısa yolu bilen Deli Lütfi'ye, Győr'e doğru gelmesi ve Thuri'ye ve kuşatma altındakilere yardım gelip gelmediğine dair keşif yapması emrini verdi. Deli, 13 Haziran'da 40 atlıyla birlikte gece yarısı Győr'den çok uzakta olmayan Ménfő köyünde pusuya yattı. Thuri'nin ve kaledekilerin şansına Kont Eck Salm, Deli Lütfi'nin orada olduğunu bilmeden Csallóköz'den topladığı üç yüz arabayı o tarafa, yani ormanların olduğu bölgeye Győr'ün güçlendirilmesi için ağaç kesmeye göndermişti, düşman saldırır da onlarla mücadele edilir diye de her yük arabasının yanına dörder silahlı asker konulmuştu. Onların yanına yaklaştıklarında Lütfi gizlendiği yerden (çıkıp) Almanlarla karışık Macarların üzerlerine atıldı, çetin bir mücadele yapıldı. Lütfi düşman yük ve at arabalarının oluşturduğu sırayı ve savaşa gittiklerinde kullandıkları bayrakların asılı olduğu arabalardan sarkan silahları görünce ve kimseyi yakalayamayınca bütün ordunun burada olduğunu düşündü. Derhal Arslan'a gitti ve dehşet içinde düşmanın arabalarla hızla buraya geldiğini ve buradan çok uzakta olmadıklarını bildirdi.

Arslan bu beklenmedik tehlike karşısında dehşete kapılarak sessizce topları ve yük hayvanlarını geri çekti ve İstolni Belgrad'a geri götürdü.⁴⁷

Türk kaynakları da Palota kuşatmasını Istvánffy'ye benzer şekilde aktarmaktadırlar. Arslan Paşa'nın başına buyruk bir şekilde Palota'yı 8 bin kişilik bir kuvvetle ve 4 topla kuşattığını bildirmektedirler. Danışman'a göre yeterli miktarda topu bulunmayan Arslan Paşa, Kont Salm'ın kaleye yardım için gönderdiği mühim bir kuvvetin gelmekte olduğunu öğrendiğinde kuşatmayı kaldırmıştır.⁴⁸ Mufassal Osmanlı Tarihi'nde de durum aynıdır.⁴⁹ Selânikî'ye göre bir hafta süren başarısız kuşatmadan sonra Arslan Paşa 4 bin kişilik düşmanın arabalarla geldiğini duyunca kaleyi ve topları bırakarak firar etmiştir.⁵⁰

Neticede Arslan Paşa'nın Palota kuşatması başarısızlıkla sonuçlanır. Tata ve Veszprim (Veszprém) kaleleri düşmanın eline geçer. Danışman'a göre Kont Salm buralarda bulunan Türkleri ve hatta dindaşları olan Macarları kılıçtan geçirmiştir.⁵¹ Bu iki önemli kalenin elden çıkması Osmanlı'yı daha savaş başlamadan güç duruma düşürür.

Arslan Paşa, askerini başsız bırakarak beraberinde az bir maiyetle bazı hususları Sultana iletmek üzere Osmanlı ordugâhına gelir. Ancak Sokullu Mehmed Paşa onun Kanunî ile görüşmesine izin vermez. Sokullu, Kanunî'yi Arslan Paşa aleyhinde yeterince kışkırtmıştır zaten. Bu durum da Kanunî'nin Arslan Paşa'ya olan hiddetini artırır.

⁴⁷ Istvánffy, s. 314-316.

⁴⁸ Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. VII, Yeni Matbaa, İstanbul 1965, s. 100.

⁴⁹ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. II, Şehir Matbaası, İstanbul, 1958, s. 1170.

⁵⁰ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003 / 1563-1595)*, Haz.: Prof. Dr. Mehmet İpşirli, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 25.

⁵¹ Danışman, s. 100.

Sokullu Mehmed Paşa'nın Arslan Paşa'ya karşı olan bu tutumunun belli sebepleri olduğu söylenir. Buna göre Arslan Paşa vakti zamanında Sultana Sokullu aleyhinde bir mektup göndermiştir. İçeriğini bilmediğimiz ve Arslan Paşa'nın idamında büyük rolü olan bu önemli mektubu Kanunî daha sonra Sokullu'ya vermiş ve bundan sonra da Sokullu'ya karşı müthiş bir kin beslemeye başlamıştır.⁵²

Arslan Paşa Sultan ile görüşmek ister, ancak Sokullu belki de onun önemli bazı deliller sunarak kendisini suçlayacağından korktuğundan buna izin vermez. Kanunî'den ölüm fermanını koparır. Divanhane çadırına aldığı Arslan Paşa'ya hakarete başlar:

Ne haber, niye geldün, leşkeri kime ısmarladun, sözün nedir? Sâ'detlü Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri sana beğlerbeğlik inâyet buyurdu, hayf senün nâmına bre, sen tilkü de degülmişsin. Sana Pâdişâh hazretleri siyâset buyurdu. Tedbirsizlik ile ehl-i İslâm kal'alarına kâfir üşürdün bre mel'ûn" ardından çavuşbaşına: "Kaldur şu dinsizi".⁵³

İdam kararı üzerine Arslan Paşa, Sultana arzları olduğunu bildirir. Sultana verilmek üzere göğsünden iki ârıza çıkarır. Ancak Sokullu Mehmed Paşa daha fazla vakit kaybetmeden idam kararını uygular.

Adaletli davransaydı Sokullu'nun idama mahkum edilen Arslan Paşa'nın son sözlerini, Paşa'nın idamından önce Sultana iletmesi, onun son isteğini gerçekleştirmesi gerekirdi. Ancak Sokullu, kendi aleyhinde olduğunu bildiği için bu yazıları Sultana vermedi.⁵⁴

Arslan Paşa'nın idamını ve onun son sözlerini Selânikî şöyle kaydeder:

Cellâd Kasım bulunmayup şâkirdi Tur Ali bulundu. Sâyebân altına çökmüş iken Paşa hazretleri haykırıp dahi « Öte şu murdârı » diyüp meydâna gelürken Ayas Ağa nâm kimesne « Paşa hazretleri dünya bî-i sebâtdur, görmedüğün nesne kalmadı. Tevbe vü tevhid ile âhirete teveccüh eyle » didi. Fakîr-i hakîr hâzır idüm. Döndi cellâda « Usta götürdüğün kabza aşkına tezce halâs eyle, sırça barmağın muhkem tut » didi. El-hak eyü çaldı, rahmetu'llâhi aleyhi. Ol gice üstüne bir tenkâr kurup bekletdiler. Atını ve rahtını ve hidmetkârlarını koçısına olanca harçlık gurusını ve altun kıldırını ve kadehlerini mîrîye zapt eylediler. Beğlerbeğliği Bosna Beği, yarar, kapısı mükemmel, Mustafa Beğ'e fermân olundu. Cesedi arabaya yüklenüp Belgrad'a babası türbesine gönderildi. Merhûm babası nefrîn ile bed-du'a eyleyüp, « Sen bizüm gazilerimiz tarîkasından nâsib almazsın, pâdişâh hışmına uğrarsın » didüğün hikâyet itdiler. Ve babasının mücâhidîn ü guzât içinde nice kerâmâtı müşâhede olunduğın beyân eylediler, rahimehümü'llâhu ta'âlâ.⁵⁵

⁵²Danışman, s. 101-102; *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, s. 1170.

⁵³Selânikî, s. 26.

⁵⁴Danışman, s. 102.

⁵⁵Selânikî, s. 26-27.

Alphonse de Lamartine ise Arslan Paşa'nın idamıyla ilgili olarak şunları yazmaktadır: “*Arslan Bey bir halının üzerinde son namazını kaldıktan sonra biç sesini çıkartmadan boynunu cellatlara uzattı*”.⁵⁶

Görüldüğü üzere Selânikî, dönemin şartları gereği sefere Sultan ve erkânı ile beraber çıktığından idam kararının doğruluğunu gösterir şekilde bir kayıt yapmıştır. Arslan Paşa'nın idam kararının doğruluğunu vurgular ve vakti zamanında babasının bile ona beddua ettiğini yazar.⁵⁷ Ancak kanaatimizce bu çok yanlış bir görüştür. Bizce Arslan Paşa'dan sonra bu mevkiye Sokullu Mustafa Paşa'nın gelmesi bile Sokullu Mehmed Paşa'nın, Arslan Paşa'nın idam kararının alınmasına ne derece etki ettiğinin bir göstergesidir. Arslan Paşa'nın Kanunî tarafından dinlendikten sonra yargılanması belki bugün tarihimizin önemli bir şekilde değişmesine yol açacak, Sokullu Mehmed Paşa pek çok önemli makamı akrabalarına tahsis edemeyecekti.

Sonuç olarak bütün bunlardan Arslan Paşa'nın idam edilmesinde Palota kalesinin tek sebep olmadığı anlaşılmaktadır. Paşa, Sultana verdiği sözlerin bir kısmını elinde olmayan sebeplerden dolayı tutamamış, hediyeler gelmemiş, sınır mücadeleleri dinmemiş ve Osmanlı Avusturya'ya savaş ilan etmiştir. Bunun yanı sıra uzun bir zamandır Bab-ı Âlî'de aleyhinde faaliyetler yürütülmektedir. Palota kalesi kuşatmasındaki başarısızlığı ve askerini başsız bırakarak Sultanı görmeye gelmesi de artık son noktayı koymuştu.

Arslan Paşa her ne kadar “deli”, “divane” gibi sıfatlarla nitelendirilse de Budin beylerbeyliği boyunca barışın teminine çalışmış, yararlı hizmetler gerçekleştirmiştir. Bulduğu bu makama gençlik yıllarından beri yaptığı başarılı mücadeleler neticesinde gelmiştir. Bu bakımdan kahramanlık rütbesi kendisine çok önceden verilen böyle bir şahsiyetin yalnızca Palota kuşatmasındaki başarısızlığından dolayı idam edilmesi, üstelik söyleyeceklerinin dahi dinlenmemesi oldukça şaşırtıcıdır. Uç hayatını ve askeri yaşamı çok iyi tanıyan bir kişinin askerini başsız bırakarak Sultanın yanına kadar gelmesinde yalnızca “sorumsuzluğu” aramak yanlış olur, zira böyle tecrübeli bir kişinin bu tarz bir harekette bulunması için çok önemli bir gerekçesi olması gerekir. Bu tamamen “sorumsuzluk” olarak nitelendirilse dahi Arslan Paşa'nın dinlenmeden idamı tarihimiz açısından son derece üzücüdür.

Arslan Paşa'nın idamından sonra yerine Sokullu Mehmed Paşa'nın amcasının oğlu Sokullu Mustafa Paşa geçmiştir. Onun şu sözleri Arslan Paşa'nın idam kararının basit sebeplerle alındığını göstermektedir (1567): “*Kendi kellemin için endişe ederim, yaşlı imparator Arslan Paşa'yı biç yoktan idam ettirdi. Ben de aynı durumla karşılaşmaktan korkarım*”.⁵⁸ Sokullu Mustafa Paşa da Sultan Murad

⁵⁶ Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, Çev. Serhat Bayram, İstanbul, 1991, s. 464.

⁵⁷ *Sicill-i Osmanî*'de de Arslan Paşa'nın babasının bedduasını aldığı belirtilmektedir (*Sicill-i Osmanî*, s. 324).

⁵⁸ *AHTK*, s. 103.

tarafından Arslan Paşa gibi idama mahkum edilir. 1578’de idam kararı uygulanır.

Sokullu Mehmed Paşa ünlü elçi Hossúthoty’ye Arslan Paşa’nın Palota kuşatması nedeniyle idam edildiğini söylemiştir; Arslan Paşa’dan sonra Budin beylerbeyliğine atanan Sokullu Mustafa Paşa ise 1566’da, Arslan Paşa’nın Bab-ı Âlî’ye İmparator Maximilien’in hiçbir kuvvetinin olmadığını ve barış yapmak istediğini bildirdiği için idam edildiğini ileri sürmüştür.⁵⁹

Arslan Paşa’yı idama götüren tek sebep başına buyruk şekilde Palota’yı kuşatması ve başarısızlığa uğraması değildi. Bilakis Palota kuşatması Arslan Paşa için son şanstı ve ancak Palota’yı alırsa kurtulabilirdi. Zira onun geleceği Bab-ı Âlî’de çoktan yazılmıştı.

Arslan Paşa Osmanlı ve Viyana arasında barış olmasına çalışmıştı. Ancak Viyana’nın barış istemese de yapacak gibi görünmesi ve Arslan Paşa’yı oyalaması onu zor duruma düşürdü. Zira Arslan Paşa Bab-ı Âlî’ye hediyelerin gönderileceğini ve barış istendiğini yazmıştı. Ancak Arslan Paşa’nın mektuplarından da anlaşılacağı üzere verilen sözler son zamanlarda tutulmamış, ne hediye gönderilmiş ne de barış yapılmıştır. Bu durum elbette Paşa’ya karşı olan çevreler tarafından değerlendirilmiş ve Bab-ı Âlî’de Arslan Paşa aleyhine çalışmalar başlamıştır. Mektuplardan da anlaşılacağı üzere Budin’e yakın bazı çevreler de Arslan Paşa aleyhindeki bu ittifaka dahil olmuştur. Hatta Arslan Paşa’nın yazdıklarına göre onun “Alman imparatorunun adamı olduğu” dahi söylenmeye başlamıştır. Böylesine büyük iddialar karşısında Paşa kendisini kanıtlamak zorundaydı. Bu nedenle barışın teminine çalışıyordu. Barışın olacağına dair İstanbul’u bilgilendirmişti. Maximilien ve Viyana Harp Konseyi üyelerine de bu konuda durmadan yazıyor, barışın olacağını Sultana bildirildiğini bu nedenle vaatlerin gerçekleştirilmesinin gerektiğini söylüyordu. Ancak sürekli oyalanıyordu. Üstelik yanı başındaki iki casus Macarları ne yapmaları konusunda sürekli bilgilendiriyordu. Onun tüm çabalarına rağmen barış temin edilemedi. Arslan Paşa’nın barış yapılacağı konusundaki sözleri de böylece yere düşmüş oldu. Paşa kendini kanıtlamaya mecburdu, zira başı tehlikede idi artık. Bu nedenle savaşı Sultan gelmeden başlattı, ancak Palota alınırca yeniden Sultanın gözüne girebilirdi. Neticede başarısız Palota kuşatması olaylara son noktayı koydu ve Paşa’nın idamına bahane oldu.

Arslan Paşa’nın barışın teminine çalışması ve oyalanması, bir asker olarak yakaladığı başarıyı diplomasi alanında devam ettirememesi, aleyhindeki faaliyetler, etrafındaki casuslar ve tedbirsizliği ona bu sonu hazırladı ve Arslan Paşa ömrünü geçirdiği savaş alanlarına 3 Ağustos 1566’da veda etti.

⁵⁹ *AHTK*, s. 83-84.

Kaynakça

- Acsády, Ignác, *A Magyar Nemzet Története*, Haz.: Sándor Szilágyi, C. V, Az Athenaeum Irodalmi és Részvénytársulat, Budapest, 1897.
- Danişman, Zuhuri, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. VII, Yeni Matbaa, İstanbul, 1965.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. II, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1948.
- Gévay, Antal, *A Budai Pasák*, Bécs (Niyana), 1841.
- Gökbilgin, Tayyip, “Türk İdaresinde Budin”, *Atatürk Konferansları*, C. V, 1971-1972, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1975.
- Hóman, Bálint – Szekfű, Gyula, *Magyar Történet*, C. III, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1935.
- Istvánffy, Miklós, *A Magyarok Történetéből*, Fordította (Çev.): László Juhász, XXII. Könyvből (Kitaptan), Magyar Helikon, 1962.
- Lamartine, Alphonse de, *Osmanlı Tarihi*, Çev. Serhat Bayram, İstanbul, 1991.
- Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. II, Şehir Matbaası, İstanbul, 1958.
- Osmanlı Ansiklopedisi*, C. III, Tarih-Medeniyet-Kültür, İstanbul, 1995.
- Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, C.I, Haz: Bekir Sıtkı Baykal, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999.
- Révai Nagy Lexikona*, C.1, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1914.
- Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003 / 1563-1595)*, Haz.: Prof. Dr. Mehmet İpşirli, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.
- Szörényi, László, *Zrínyi Miklós Szigeti Veszedelem Hósköltevény*, Ikon, Budapest, 1993.
- Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, C. I, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Nisan 1996.
- Takáts, Sándor – Eckhart, Ferenc - Szekfű Gyula, *A Budai Basák Magyar Nyelvű Levelezése*, A Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1915.
- Takáts, Sándor, *A Török Hódoltság Korából*, Genius Kiadás, Budapest, [tarihsiz].
- Takáts, Sándor, *Macaristan Türk Áleminden Çizgiler*, Çev.: Sadrettin Karatay, MEB, İstanbul, 1970.
- Türk Ansiklopedisi*, C. III, MEB, İstanbul, 1971.
- Türk Ansiklopedisi*, C. XXIX, MEB, Ankara, 1980.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.II, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983.
- Várkonyi, Ágnes, *Magyarország Története (1526-1686)*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.
- Yücel, Yaşar - İlhan, M. Mehdi, *Sultan Süleyman The Grand Turk*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.